

200 let
ochotnického divadla v Luži

Aleš Němeček

Aleš Němeček

200 let ochotnického divadla v Luži

200 let
ochotnického divadla v Luži

Publikace vychází za finanční podpory
Ministerstva kultury České republiky

© Aleš Němeček, 2001

Vážený čtenáři,

v tuto chvíli otevíráš knížku s názvem *200 let ochotnického divadla v Luži* a po chvíli si začneš klást otázku, zda jde o paměti či objektivní zpracování historie divadelní aktivity jednoho východočeského městečka. Soudím, že máš právo na vysvětlení.

Někdy na jaře roku 2001 nás (také paní Alenu Exnarovou) oslovil Aleš Němeček a požádal, abychom mu pomohly s dokončením jeho knížky. Kdo Aleše zná, pro ty ostatní připomínám - rtuťovitý malý velký muž sršící energií, jedna z legend českého amatérského divadla, ví, že je moc těžké mu takovou prosbu odmítnout. Publikace totiž doplňuje, dokládá, ilustruje na příkladu historie amatérského divadla v konkrétní obci, obecné *Cesty českého amatérského divadla*, připravené kolektivem teatrologů pod vedením prof. Jana Císaře a vydané Informačním a poradenským střediskem pro místní kulturu v roce 1998. Činí tak přitom s využitím rozsáhlého osobního a zároveň souborového archivu divadla JAROSLAV.

Tatínek Aleše byl totiž od třicátých let 20. století kronikářem divadelního souboru, takže se právě u Němečkových soustředil veškerý listinný a další materiál vztahující k JAROSLAVU. Rodina ho musela střežit, tj. schovávat za okupace, neboť tam bylo mnoho jmen např. těch občanů, kteří připravovali masarykovské oslavy a oslavy vzniku republiky. O moc jiné to nebylo v letech tuhé normalizace. Díky tomu má JAROSLAV kroniku bez začerněných míst a škrtnů. Představte si, že přes sto let nechybí plakát ani jediné inscenace a evidenční listy herců a jejich nastudovaných děl sahají do r. 1893. Proto si myslím, že přívlastek rodinný a souborový náleží tomuto archivu právem. Mimochodem záznamy v první pamětní knize společně s knihou zápisů ze schůzí dokládají, že Alešův dědeček (otec jeho matky) Emanuel Veselský byl starostou Luže a také podle tehdejší terminologie ředitelem ochotnického divadla. Kronika (resp. její tři díly) by měla přijít do archivu divadelního oddělení Národního muzea v Praze. Je tedy více než jasné že

právě Aleš Němeček byl tím nejpovolanějším zpracovatelem historické kroniky.

Když jsme s Alenou Exnarovou rukopis přečetly a sešly se s Alešem na diskusi o možných úpravách, obě jsme soudily, že největším problémem připravované knihy je zorný úhel pohledu. Její těžiště spočívá v době, kterou autor zažil. Narodil se v roce 1923 a ostatně, jak sám říká, hrál divadlo ještě v prenatalním stavu v hospodě Na Chlumku, patřící jeho dědečkovi, kde bylo stálé jeviště. Rodiče byli aktivními členy spolku, takže na tom není nic divného. Jako dvouletý vezl s bratrem dvojčetem (Antonín 1923–1993) a ostatními dětmi při slavnostním průvodu cihly na stavbu nové budovy sokolovny–divadla, v níž JAROSLAV působí dodnes.

Je těžké psát kroniku na téma „byli jsme a budem“, jak stojí v malém loutkovém sále Krakonošova divadla ve Vysokém nad Jizerou a tvářit se nezúčastněně. Nejlepším řešením by bylo knihu přepsat do tzv. ich-formy. Chtějte to po autorovi, který své dílo právě dokončil. Nemožné! Další variantou bylo napsat předmluvu, v níž by autor přiznal své pocity a zejména svou zainteresovanost. Otázka zněla, kdo ji napíše. Aleš to udělat nechtěl, a tak jsme s Alenou losovaly. Je jasné, že králíka z klobouku jsem si vytáhla já. Chvilí jsem si pohrávala s myšlenkou napsat předmluvu Alešovým jménem. Vzdala jsem to, když jsem dostala jeho dopis s prosbou, abych text formulovala co nejskromněji. Nechce, aby mu někdo vytýkal nadřazenost či chlubitost. Jediné řešení bylo napsat vlastní stanovisko.

Díky pečlivé evidenci, kterou si DS JAROSLAV vede a kterou také plně využili autoři právě připravovaného třetího dílu *Cest českého amatérského divadla*, tj. *Místopisu*, je možné přesně popsat Němečkovu divadelní dráhu. Necítí se být hercem, odehrál jenom pět dětských rolí a pár studentských (rodinný herecký talent prostě zdědil bratr Antonín), zato je víc než dobrým scénografem. Za období let 1947–2000 vytvořil 65 návrhů a realizací scén pro soubory převážně z východních Čech, pro vlastní soubor 119, pro soubor v blízké Skutči 21, v Chroustovicích 28 atd. Vystavoval na Pražském quadriennale (1983) a scénografické výstavě v rámci 58. Jiráskova Hronova (1988). Za inscenaci ke scénografii hry *Možná je na střeše kůň* (Jiří Šotola) v r. 1983 získal Cenu na Národní přehlídce zemědělských divadelních souborů ve Vysokém nad Jizerou.

Je autorem dramaturgické úpravy hry O. Starého *Pekelný mariáš* a dramaturgické úpravy hry J. Š. Baara *Jan Cimbur*, šesti hudebních a literárních pásem a devíti zábavných pořadů.

Kromě již zmíněné spolupráce na projektu *Cest českého amatérského divadla* spolupracuje s katedrou českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty VŠP v Hradci Králové a se švédskou sekcí UNIMA. Podílel se na přípravě divadelních přehlídek v Luži (od r. 1962) a Lužsko-Košumberských hrátek (divadelní festival na nádvoří Slavatovského hradu). Kdybych to chtěla stručně shrnout do jedné věty, zněla by asi takto: Aleš Němeček, od r.1942 výtvarník, kronikář a jednatel divadelního souboru JAROSLAV v Luži. Jak jsou všechna čísla relativní, dokládám tím, že Alešův tatínek jako herec a často i výtvarník se podílel na 220 inscenacích a maminka odehrála přesně 154 rolí, z toho řadu titulních. Také spolupráce s tatínkem byla jeho největší divadelní životní školou. Onou skutečnou bylo absolvování učitelského ústavu. Jako učitel však směl působit jen do r. 1974. Pak byl pomocným dělníkem stavební čety a později samostatným výtvarníkem v dělnické profesi v Botaně Skuteč. Jak sám říká, divadelní výtvarná zkušenost mu pomohla dostat se z největší šlamastyky jeho života.

Myslím, že nápad oslavit výročí založení divadelního souboru JAROSLAV (1801) právě touto publikací, byl víc než dobrý. Šest historických kapitol mapujících dějiny ochotnického a posléze amatérského divadla v Luži kombinuje přístup historický a věcný. Množství pramenů, které měl autor k dispozici a jež pečlivě vytěžil, mu umožnily někdy až detailní pohled na některé otázky. To však bylo zároveň i největším úskalím práce. Bylo těžké něco pominout a bylo naopak velmi lákavé zveřejnit postřeh opřený o unikátní pramen. Myslím však, že mu to laskavý čtenář odpustí. Kniha podle mého názoru obohatí nečetnou řadu publikací, jež dokládají význam českého amatérského divadla nejen jako kulturní, ale zároveň jako občanské aktivity. Je přitom zajímavé, že toto konstatování platí pro historicky velmi dlouhé období, tj. v podstatě devatenácté a dvacáté století. Němečkova kniha to ukazuje velmi přesvědčivě. To je její další přednost. Stejně jako otázka, kterou jsem položila na začátku, totiž, zda je kniha spíše pamětmi autora či objektivní literaturou faktu. Je jasné, že je programově obojím. Se zázemím pramenů mnoha autorů hovoří o minulosti i přítomnosti, přičemž ona minulost je od konce 19. století zároveň historií rodiny Veselských a Němečkovy, která má v českém amatérském divadle kontinuální pokračování. Zdá se mi, že z tohoto pohledu je Němečkova obava z toho, že bude obviněn z pyšné neskromnosti, dokladem jeho skromnosti „dělníka Thálie“. „Jsem pyšný na své rodiče a pořád mám dojem, že toho ve srovnání s nimi dělám málo“, řekl jednou v rozhovoru Vladimíra Zajíce s ním, zveřejněném v *Amatérské scéně* číslo 6

z roku 1998. Zdá se mi, že k charakteristice autora už není třeba nic dodávat.

Otevřete první kapitolu této knížky a ponořte se do zvláštního světa s vůní líčidel, jehož se málokdo posléze dokáže vzdát. Putujte především po zauzlených dějinách českého národa z pohledu jednoho amatérského divadelního souboru a jednoho jeho člena, který v něm působí téměř celý svůj život.

Lenka Lázňovská

*V Praze
1. října 2001*

Lidský osud bývá někdy krutě nespravedlivý. Autor této knížky se jejího vydání nedočkal. Zemřel 27. září 2001. Všem, kteří jsme ho znali a spolupracovali s ním, bude jeho pracovitost a laskavost chybět. Žádná slova útěchy na tom nic nezmění. Aleši Němečkovi se však přece jedné výsady od života dostalo. Mohl beze zbytku naplnit úkol, poslání, které si předsevzal, totiž napsat dějiny ochotnického divadla své obce a souboru Jaroslav, kterému tolik let věrně sloužil, stejně jako jeho otec a dědeček. My všichni, kteří máme divadlo rádi tak jako on, víme, že to je dar nikoliv nejmenší. Aleš si ho zasloužil právem.

Obsah

Formování lužské divadelní kultury 17.-19. století	
1.1 První náboženská a světská divadelní představení	11
Vývojové tendence v letech 1867-1918	
2.1 Vznik jednoty Jaroslav	15
2.2 První světová válka	19
Období ČSR a 2. světové války 1918-1945	
3.1 Rozvoj aktivit v Československé republice	23
3.2 Těživá ekonomická situace	51
3.3 Nacistická okupace	54
Kulturní činnost 1945-1975	
4.1 Poválečné období	71
4.2 Důsledky únorových událostí	75
4.3 Nové uspořádání zájmových kroužků	79
4.4 Vznik tradice divadelních přehlídek	86
4.5 Období normalizace	90
Aktivita amatérského souboru 1976-1989	
5.1 DK Jaroslav na divadelních přehlídkách	103
5.2 Zájmová umělecká činnost v rámci KaSS	110
5.3 Rok českého divadla	119
5.4 Náznaky tvůrčí stagnace	124
5.5 Sametová revoluce	137
Žánrová a inscenační různorodost repertoáru 1990-2000	
6.1 Demokratizace v kultuře po sametové revoluci	139
6.2 Kolektivy mladých	150
6.3 Dvojí zaměření činohry	157
6.4 Podmínky k udržení divadelní tradice	164
Dokumentace	167

*Budova hostince
na Chlumku
1926*

*„Ochotnictvo je historickou složkou
našeho národního a kulturního vývoje.“*

Výňatek z pamětní knihy lužského divadelního souboru [10]

Formování lužské divadelní kultury **I** 17.-19. století

V malebné krajině na rozhraní Železných a Orlických hor a Českomoravské vrchoviny leží Luže, obec s bohatou historií, která byla a zůstává kulturním centrem širokého okolí. Charakteristickou dominantou je zřícenina hradu Košumberka a poutní kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů na Chlumku, dokumentující období Slavatovského rodu a následný vliv jezuitského řádu. V čistém přírodním prostředí vznikla i Hamzova léčebna, původně pro tuberkulózní děti, nyní se specializací na pohybové poruchy.

1.1 První náboženská a světská divadelní představení

Nejstarší záznam o divadelní a hudební produkci v Luži objevil univ. prof. PhDr. Stanislav Souček z Brna. Ve své knize *Rakovnická vánoční hra*, vydané filozofickou fakultou Masarykovy univerzity [6], uvedl, že byla psána v jezuitské rezidenci u poutního kostela Panny Marie Pomocnice křesťanů v Luži na Chlumku. Zjistil, že zde byla také hrána s hudbou a zpěvem v roce 1684 nebo 1685. Zdůraznil, že tato literární památka je umělecky cennou a historicky zajímavou jedinou s celým textem zachovanou českou jezuitskou hrou. Je archivována v Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově.

Náboženské hry pod širým nebem a různé slavnosti na slavatovském hradě Košumberku či v Luži vystřídaly světské hry až koncem 18. století. Tradiční hudebnost a snaha herecky se projevit daly podnět k utvoření volného ochotnického sdružení. Zprvu se hrálo v nejrůznějších hospodách a v soukromých domech, přesto bylo městečko kulturním centrem, kde se soustřeďovali ochotníci i z okolních obcí, vzdálených až 10 km.

Tak například z vypravování paní Prusíkové, jedné z nejstarších občanek v Luži na začátku 20. století, bylo ověřeno, že původně se hrálo česky ve „Vodárně“. Je zajímavé, jak měli tehdy zřízeno jeviště: vchod

*Počátky veřejných
vystoupení*

do šenkovny se stal středním vchodem jeviště, asi dva kroky dopředu se oddělil hrací prostor od hlediště závěsnými šátky a prostěradly. Podobně byla zřízena i opona. Nejlepší přitom bylo, že obecenstvo muselo do divadla lézt oknem. Představíme-li si, že okna ve staré Vodárně byla stejně jako v jiných chalupách malá, musíme uznat, že návštěva divadla byla tehdy spojena s velkou obětavostí a přesto neodradila početné publikum na každém představení. Před jevištěm byla jedna lavice, kterou obsazovala nadějná mládež, ostatní museli po celou dobu představení stát.

I na první lužské scéně se hrálo více německy než česky. Největší zásluhu o české divadelní hry získal zde úředník tehdejších patrimoniálních úřadů pan Penč, který nejvíce usiloval o to, aby se hrálo tak, jak mluvil prostý lid. Sám obstarával divadelní hry a potřebná povolení. I on sám mívával proto nedorozumění s úřady, býval pokutován, ale ve svém působení neustával. Vychoval tak řadu nadšených ochotníků nejen v místě, ale i v okolí. Vždyť působili v Luži kromě zdejších i amatérští divadelníci z Radimi, Lozic, Dobrkova, ale i vzdálené Proseče. Představme si potíže s docházením na zkoušky bez jakýchkoliv dopravních prostředků. Zato hráli Lužáci opět pohostinsky v Proseči. Těmto lidem patří v první řadě uznání za národní a buditelskou činnost v době, kdy bylo svátkem slyšet z jeviště mateřtinu. Vlivem přízné a vřelých sympatií obecenstva se ochotnické spolky i v okolí množily a rozvíjely. Soustřeďovaly vlastenecky smýšlející občany nejrůznějších zaměstnání a pracovního vypětí. O činnosti ochotníků v první polovině 19. století se nezachovaly žádné archivní doklady a záznamy mimo několika divadelních knížek tištěných ještě švabachem. Pouze podle výpovědi učitelky Svobodové, P. H. Jirouška, Bubeníka a Kláta, dále bývalých zasloužilých ochotníků Josefa a Jana Šislerových, řídicího učitele Josefa Leníčka, Antonína Valtera aj. se dalo zjistit, že z „Vodárny“ se divadlo přestěhovalo do Luže. Představení se pořádala v hospodě „U zeleného stromu“ na náměstí, později u Hatašů na náměstí a několikrát i v hostinci pana Uličného na Zákostelí.

Teprve v 80. letech 19. století našel spolek trvalé působiště v hostinci Anny Brichové (později Emanuela Veselského) na Chlumku, kde bylo v roce 1892–93 zřízeno již zděné jeviště. To sloužilo svému ušlechtilému poslání přes 30 let až do postavení vlastní divadelní budovy v roce 1926. Později přešel hostinec do majetku Dělnické tělocvičné jednoty (DTJ), stal se Lidovým domem a v přebudovaných vnitřních prostorách vznikl sál s malým balkónem a s přenosným jevištěm. Zde působil divadelní spolek v období první republiky pod hlavičkou DTJ.

Ve válce a po několik následujících let, až do svého zrušení po únoru 1948, využívala prostoru skupina mládeže ORLA. Majitelem byla sice místní organizace sociálně demokratické strany, ale před jejím splynutím s Komunistickou stranou Československa došlo k likvidaci jevištního zařízení, většinou rozprodáním venkovským souborům z okolí. Peněžní částku si pravděpodobně rozdělili funkcionáři, kteří využili určitého chaosu při politických machinacích v následujícím období. Tyto změny měly vliv nejen na pracovní zařazení jednotlivců, ale i na převzetí majetku některých osob a společenských uskupení.

V archivu Zemského muzea v Praze z let 1840–50 je zmínka o ochotnických divadelních představeních v Luži, ačkoliv ani z těch dob nejsou žádné záznamy. Jen podle vypravování občana Bubeníka scházela se tehdy společnost v hostinci „U zeleného stromu“ na náměstí, jehož majitelem byl pan Klát. Jednou při rozhovoru o divadle si vzpomněl, že na půdě již mnoho let odpočívá jeviště, které jako zástavu tam musela zanechat kterási umělecká divadelní společnost, jíž se v Luži nedařilo. Tyto dekorace byly vytaženy, opraveny, mladí nadšenci opatřili „na panském“ dříví na kostru jeviště a tak byla pořízena přenosná scéna.

Prvé památky – ručně vyrobené plakáty a scénáře – jsou zachovány až z roku 1859.

O zdárném působení ochotnického sdružení v Luži v roce 1861 svědčí také tehdejší zpráva, uveřejněná v pražském časopise Lumír [2] ze dne 11. dubna 1861: *„Pokračujte jen dále, drazí naši ochotníci, ve své horlivosti a svých přitom dobročinných záměrech, nedbajíce na obtíže, ježto se vám v cestu kladou od jistých osob, v ohledu tom povšimnutí nezasluhujících, berte ohled na většinu obecnstva příznivého, ježto Vás vždy s potěšením na prknech uvítá a Vám za vaše upřímné snahy srdečně vzdává díky.“*

V těchto dobách hrálo většinou volné ochotnické sdružení podle zachovaných plakátů pod hlavičkou OCHOTNICKÉ DIVADLO V LUŽI.

*H. Ibsen: Nora.
M. Veselská
v titulní postavě
1910*

Vývojové tendence v letech 1867–1918

2

2.1 Vznik jednoty Jaroslav

V roce 1867 byla utvořena Ochotnicko-čtenářská jednota JAROSLAV v Luži, z kteréžto doby se zachovaly i stanovy.

Některá představení byla později provedena i Dámským spolkem LIBUŠE v Luži než splynul se zpěváckým spolkem DIVIŠ. A o prázdninách hrávali lužští studující ve prospěch různých dobročinných účelů. Posléze sehrála několik představení i utvořená tělocvičná organizace SOKOL.

Staré nevyhovující stanovy byly v roce 1901–02 upraveny a spolek též změnil jméno na Jednotu divadelních ochotníků JAROSLAV v Luži.

Zvláštní je, že nejsou žádné záznamy ani zprávy, proč jednota dostala jméno JAROSLAV. Někteří starší členové, například řídící učitel Josef Leníček, se domnívali, že jméno bylo převzato od Jaroslava Slavaty, pána z Chlumu a Košumberka, který byl znám svou dobrotou a lidumilností. Obdobně tak byl podle dalšího Slavaty pojmenován zpěvácký spolek DIVIŠ. [16]

Pravděpodobnější je však názor, který zastával i dlouholetý jednatel a kronikář Antonín Němeček, že jméno JAROSLAV bylo zvoleno pod vlivem obrozeneckých snah, které s citovým patosem vyjadřovaly tehdy závažné myšlenky a ideje českého národního hnutí. Jiné zakládané spolky nesly podobně jména VLASTIMIL, SLAVOMÍR, MIROSLAV, VLASTISLAV, LUMÍR, KVĚTOSLAV, VÍTĚZSLAV, ženské organizace LIBUŠE, ŽIVA, VLASTA apod.

Pokud je archivně doloženo, byl spolek stále činný až na některá menší ochabnutí, zaviněná snad osobními důvody či spíše nepochopením nadřízených úřadů. Vedle kulturní činnosti sledovala jednota i dobročinné cíle. Byla vždy ochotna poskytnout peněžitou podporu jakýmkoliv podnikům s humánními snahami či s národním nebo sociálním zaměřením, podporovala podobné snahy jiných, „ač někdy tato obětavost nevděkem splácena byla“, jak se lze dočíst ve spolkovém protokolu.

Pojmenování souboru

P. Petrovič:
Uzel.
1923

Dochované pokladní knihy i kniha dobročinnosti svědčí o tom, s jakou poctivostí a pečlivostí bylo prováděno vyúčtování každého představení, vždyt na financích byla závislá vlastní činnost, protože tehdy nebylo nikoho, kdo by zajišťoval kulturní organizaci dotacemi nebo ji jinak podporoval.

V 19. století bylo sehráno několik set divadelních představení. Od roku 1892 je evidováno 79 her, přitom byla uspořádána řada divadelních večerů, přednášek a zábav. [10]

O vypěstlosti souboru již v prvních dobách jeho existence svědčí některé tituly uváděného repertoáru. V roce 1861 byl sehrán Molièrův *Lakomec*, V. K. Klicpery *Divotvorný klobouk*, v dalším roce 1863 Macháčkovi *Ženichové* ve prospěch zřízení pomníku J. A. Komenského v Brandýse nad Orlicí. Tehdy řídil divadlo Josef Kajetán Šisler, který v r. 1864 odjel do Ameriky, kde se později stal divadelním ředitelem v Chicagu.

Po něm převzal vedení ochotnického spolku J. Kuchynka, za něhož byly uvedeny v roce 1871 inscenace Tylův *Strakonický dudák*, Nestroyův *Lumpacivagabundus*, 1875 reprízován po pěti letech *Mlynář a jeho dítě* a uvedeno Tylovo *Jíříkovo vidění*, v dalším roce jeho *Cesta do Ameriky*.

Oživení bezesporu nastalo, když se na dva roky vrátil nadšený divadelní pracovník J. K. Šisler. Mezi jinými uvedl v roce 1882 *Kříž u potoka*. Po jeho odchodu řídil soubor jeho bratr Jan Šisler. I když je ve výčtu her řada těch, které by dnešní divák odsoudil pro jejich naivitu, přesto lze vybrat i závažná dramata jako byla Nerudova *Prodaná láska* (1887), opět Tylova *Lesní panna aneb Cesta do Ameriky* (1888), Štolbova *Závět* (1890) a Šamberkův *Divadelní vlak aneb Vzhůru do Prahy* (1891).

Nová, modernější a na svou dobu pokroková éra lužského ochotnického divadla nastala zřízením zděného jeviště v letech 1891-92, poměrně dobře vybaveného, dokonce i s osvětlením s mechanickou manipulací jeho intenzity (později upraveném na elektrický proud). Rovněž mladé síly, učitel Josef Leníček a Emanuel Veselský, přinesly do souboru jiného ducha.

Prvé představení na novém jevišti, Stroupežnického *Jan Výrava*, bylo hráno na počest pětatřicetileté činnosti zasloužilého pracovníka J. Šislera. Provedení a výprava byly tehdy „*tak dokonalé, že nadšení obecenstva po skončení představení a zpěvu Kde domov můj neznalo mezi*“ (výňatek ze záznamu o představení [10]).

Režisér J. Leníček získal spolku v kraji nejlepší pověst. Za dobu svého působení od roku 1893 do roku 1909 provedl řadu cenných divadelních her, které se vyznačovaly pečlivým nácvikem i výpravou. Vychoval mnoho nadšených herců-ochotníků nejen pro Luži. Mnozí,

První uváděné hry

kteří osud zavál jinam, se stali dobrými herci nebo vedoucími ochotnických divadel ve svých nových působištích (například p. Růžička ve Vsetíně, Jindřich Vodička v Příbyslavi, manželé Pelcovi v Havlíčkově – tehdejším Německém – Brodě).

Z význačných her je třeba uvést *Preciosu, spanilé děvče cikánské* od Wolfa Tyla (1893), Vrchlického *Noc na Karlštejně* a Stroupežnického *Václava Hrobčického z Hrobčic* (1894), Stroupežnického *Naše furianty*, Kolárovy *Tři faraony*, Nerudovu *Prodanou lásku* a Jiráskovu *Vojnarku* (1895), Šamberkovu *Palackého třídu 27*, Štolbovy *Peníze* a *Maloměstské diplomaty* (1896), Tylovu *Paličovu dceru*, *Jiříkovo vidění* (1897), ale i Šamberkova *Podskaláka* (1898) a *Kulatý svět* vedle Hilbertova dramatu *Vina* (1899). V novém století to byla Štolbova veselohra *Na letním bytě*, Kolárovi *Mravenci* a Macháčkovi *Ženichové*, Archlebův *Meteor*, Štolbovo *Vodní družstvo*, premiéra dramatu zakladatele léčebny na Košumberku MUDr. Františka Hamzy *Duše lidská* (1905) a B. Vikové-Kunětické *Cop*.

Pod vlivem prvních otevřených bojů sociálního charakteru objevuje se v roce 1906 Šubrtovo *Drama čtyř chudých stěn* vedle Tylova *Bankrotáře*.

I když většina měla ryze zábavný charakter, byly mnohé z nich i literárně hodnotné (Šamberkova *Rodinná vojna* – 1908, Stroupežnického *Paní mincmistrová* a *Zvíkovský rarášek* – 1909). Každý rok bylo na programu rovněž některé drama (například Gabriely Preissově *Její pastorkyňa* – 1909).

Neumíme si dnes ani představit, jaké obtíže způsobovalo technické zvládnutí výpravných her. Svědčí o tom zmínka z roku 1908 při uvedení *Strakonického dudáka*: „*Představení bylo velmi zdařilé, slavnostní, s osvědčeným p. Bělohoubkem v roli titulní. (Dorotku hrála tehdy 21-letá M. Veselská.) Tentokrát ukázala se nepraktičnost našeho zařízení a úžasná práce za kulisami při výpravném kuse, nebýti náhodou návštěvy Dr. Antonína Janečka, taktéž ochotnického pracovníka, hrálo by se snad do rána! Představení (o deseti proměnách) trvalo totiž do půl druhé hodiny ranní.*“ [10]

Maloměstské společenské poměry a spolkaření odloučily v roce 1910 J. Leníčka ochotnickému divadlu, kterého se ujali jeho žáci Eduard Kozlík a především pak vynikající herec, režisér a obětavý funkcionář Emanuel Pelc, jehož zásluhou bylo utřídění archivních dokumentů a zaznamenání činnosti podle dostupných hodnověrných pramenů. V roce 1926 založil Pamětní knihu ochotnického divadla se záznamy od roku 1801, kterou soustavně doplňoval fotografiemi od roku 1892.

V období před první světovou válkou měl JAROSLAV již řadu mladých herců, kteří většinou zůstali věrni divadlu po celý život. V obsazení Ibsenovy *Nory* v roce 1910 čteme Marii Veselskou, Marii Valtrovou,

Miladu Valtrovou, M. Rysovou, Em. Pelce, Ant. Němečka a Richarda Hataše. Mnohokrát byla do titulních rolí obsazována Marie Šislerová, vynikající herečka a učitelka mladších spoluherců, později v době svého uměleckého vrcholu i předsedkyně spolku.

2.2 První světová válka

Úmrtí dlouholetého ředitele, nápovědy a vzácného příznivce Emanuela Veselského (který jako majitel hostince na Chlumku propůjčoval sál a jeviště zdarma ochotníkům na všechny zkoušky i představení) a v následujícím roce 1913 také bývalého ředitele, zasloužilého režiséra a organizátora divadelního dění J. Šislera, byla pro soubor značnou ztrátou. Ještě více však ohrozila jeho činnost první světová válka. Mnozí funkcionáři (jako jednatel Ant. Němeček a „pravá ruka“ – nápověda Karel Čulík) museli narukovat a tak zbylo jen několik málo mužů – JUC. K. Patočka, Ed. Kozlák, Em. Pelc, vedle skupiny hereček – sl. M. Rysová, P. Pražáková, A. Klumparová. Vypomáhali proto starší ochotníci, dokonce i vojáci na dovolené.

Přesto uvedl soubor v roce 1915 celkem 10 divadelních her. Protože za války byli v Luži určitý čas JUDr. Julius Neue a JUDr. Jaroslav Mellan, uskutečnila se některá mimořádně hodnotná představení jako Wildeho *Salome* a Horkého *Vodopád Giessbach* (1915), Ibsenův *John Gabriel Borkman* (1916), Ohnetův *Majitel hutí* (1917) či španělské drama *V nížině* od A. Quimery. Obvyklé také bylo spoluúčinkování ochotníků ze sousedních spolků.

Poměry snad nejlépe charakterizoval režisér Em. Pelc, když napsal o Jiráskově *Lucerně* v roce 1917: „...vypravena za spoluúčinkování L. Žampacha z Hroubovic v úloze vodníka; druhého vodníka hrál Jaroslav Fiala. Vrchního narychlo dobře zaskočil učitel František Škroch, dlící právě na svátcích, přetáhl tím dovolenou a dostal se chudák na několik dní do basy. Při opakování (1. 1. 1918) převzal vrchního režisér Pelc, který poprvé hrál Kláska, kterého opět zahrál druhý vojín na dovolené Karel Miklas. Dvořana hrál také voják MUC. Valter. Kněžna pí Hatašové, mlynář K. Patočky, jakož i rezolutní Klásková sl. Pavly Pražákové byli výborní. Na tyto těžké poměry, kdy v den představení nebyly některé úlohy ještě obsazeny a kdy téměř troufalostí možno nazvat, že pustili jsme se do Lucerny, dopadlo představení přes některé své slabiny celkem dobře a mělo zasloužený úspěch.“ [10]

V dusné atmosféře roku 1918 byly slavnosti 50. výročí položení základního kamene Národního divadla jedním z prvních projevů odboje proti nenáviděnému Rakousku. V památný den 16. května konal

Omezené možnosti realizace inscenací

se i v Luži slavnostní večer, na němž promluvil říd. uč. J. Leníček a byla sehrána Mrštíkových *Maryša* v Pelcově režii s předními herci souboru. Obdobně byl zaměřen i programový večírek 18. srpna, uspořádaný společně se zpěváckým spolkem Diviš ve prospěch Českého srdce.

Válečné události a revoluční proklamace v podzimním období 1918 signalizovaly dávno očekávanou kapitulaci Rakouska - nebylo proto času ani předpokladů k pořádání divadelních představení.

*K. Scheinpflug:
Gejzír.
S V. Vydrou st. a ml.
1924*

*Nová budova
sokolovny-divadla
1926*

Období ČSR a druhé světové války

1918–1945

3

3.1 Rozvoj aktivit v Československé republice

Po skončení války a vyhlášení samostatného Československa 28. října 1918 začalo se opět volněji dýchat. Členové jeden po druhém se vraceli domů, spolek opět mohutněl a jen vzpomínka na ty, kteří se nevrátili (R. Hataš z Luže a J. Spurný z Chraští) kalila radost v období, které bylo historickým mezníkem i pro lužské divadlo.

Prvním divadelním představením v samostatné Československé republice byla charakterní studie Sokola-Tůmy *Pasekáři*, která zapůsobila na diváky přesvědčivými postavami z Valašska, věrnými rodně hroudě a bojujícími o každou její píď. Zde poprvé uplatnil své vlohy Josef Kalousek jako kapelník a sbormistr, v prvním desetiletí nového státního zřízení jediný, který nacvičoval hudební a zpěvní části všech uváděných her.

Rok 1919 byl už programově bohatší. Z osmi divadelních her vynikla nejvíce Ibsenova *Strašidla* v režii Em. Pelce s vynikajícími výkony JUDr. J. Mellana (Osvald), M. Hatašové, roz. Veselské, (pí Alvingová), Fr. Pospíchala (pastor), O. Rejdy (truhlář) a Anny Němečkové (Regina). [10]

V roce 1920 opět spolupracoval jako režisér K. Čulík střídavě s Em. Pelcem. Nacvičilo se 11 divadelních her, z nichž 8 bylo opakováno. V následujícím roce bylo pak uvedeno 9 inscenací (7 opakováno) a provedeno prvé představení v přírodě na Kosinově zahradě pod Voleticemi. Bylo jím Jiráskovo drama *Emigrant*, náročné na početný kompars, sehrané 21. srpna 1921. Dalo se uskutečnit proto, že se pěšky z Ruska po ukončení války vrátil Ant. Němeček a mohl jako tesařský mistr provést náročné řemeslné práce spojené s inscenací.

V roce 1922 se uskutečnilo 11 premiér se 7 reprízami. Pod Linduší na Košumberku byla provedena staročeská svatba selská, jejíž čistý výnos téměř 2 000 Kč byl darován nově se tvořícímu Družstvu pro záchranu

Návrat ke klasice

*S. Mrožek:
Na pustém...?
(Na širém moři)
Fr. Vacek (Prostřední)
J. Josef (Tlustý)
1998*

Dokumentace

- [1] Archiv Zemského muzea v Praze 1840-1850
- [2] *Lumír* – 11. dubna 1861
- [3] *Nové ilustrované listy*, 21. listopadu 1903 (převzato z chicagského časopisu *Svornost* ze dne 30. září 1901)
- [4] *Stanovy Jednoty divadelních ochotníků Jaroslav v Luži*, 14. 9. 1901
- [5] *Stanovy Jednoty divadelních ochotníků Jaroslav v Luži*, 16.1.2001
- [6] Univ. prof. PhDr. Stanislav Souček: *Rakovnická vánoční hra*, vydaná Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně, 1929
- [7] *Dějiny českého divadla*, II. díl str. 96, ACADEMIA 1969; III. díl str.201, ACADEMIA 1977
- [8] Kartotéční listy členů ochotnického souboru, od roku 1893
- [9] Alba divadelních plakátů, 1883-1925, 1925-1965, 1965-dosud
- [10] Pamětní knihy, 1801-1925, 1926-1983, 1984-dosud
- [11] Alba fotografií z inscenací, 1909-1930, 1943-1990, 1991-dosud
- [12] Podpisová kniha: *Vystoupení profesionálních a amatérských souborů*, od 1.1.1979
- [13] Magnetofonové záznamy, 1968, 1999, 2000, 2001

[14] Videozáznamy inscenací, 1986, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, relace České televize - Kultura '95

[15] Scénografické a kostýmní návrhy, od roku 1942

[16] Sborníky, místní noviny, krajeový a celostátní tisk:

Pamětní spis k otevření sokolovny-divadla v Luži, 1926

Šámal, K., Černý, J.: *Jaroslav Mellan a divadelní Luže*, 1935

Lužský zpravodaj, 1976-1979

Ochotnické divadlo, 2/1963 str. 38, 39

Amatérská scéna, 7/1972 str.17,18, 12/1983 str.2,3, 1/1987 str. 25,

4/1991 str.20,21, 8/1991 str. 16,17, 1/1992 str.18,19, 3/1992

str.13,14, 6/1994 str.6,7, 2/96 str.32, 3/1996 str.17,18, 32, 1/98

str.12, 3/98 str.15, 6/1998 str. 5,25,26

Divadelní hromada VSVD, IV/1991 str. 109, VI/1993 str.159,162,

166,167, VII/1993 str.199,200, IX/1994 str.246, X/1994 str.294,

295, XI/1994 str.319,320, XII/1995 str. 346, XIII/1995 str.381,

382, XIV/1995 str.412,413,422,426, XVI/1996

str.484,485,502,513, XVII/1996 str.21,22, XXI/1998 str.24,

XXVII/2000 str.3,4,7,33,34, XXVIII/2000 str. 35, XXIX/2000

str. 51.

[17] Němeček, A.: *Chronologie změn scénografických technik podle skutečnosti v Dramatickém kroužku Jaroslav Luže*, příspěvek pro *Dějiny českého amatérského divadla*, ARTAMA, 1998.

[18] Přehledy pro 3. díl *Dějin českého amatérského divadla - místopis divadelních souborů*, ARTAMA, 2001:

Němeček, A.: *Divadelní soubory v Luži*

Divadelní soubory v místních částech Luže

Divadelní soubory v okolí Luže (bývalé Vysokomytsko)

Účast DK Jaroslav na národních přehlídkách

[19] Autoři fotografií:

A. J. Matas (Fotoateliér Luže), Karel Závodský,

Julie Langerová, František Horský, Stanislav Bartoš,

Josef Němeček, Oldřich Nermuť, Pavel Němeček

Aleš Němeček
200 let ochotnického divadla v Luži

Lektoři Mgr. Alena Exnarová a Mgr. Lenka Lázněvská
Jazyková redakce Mgr. Barbara Ježková
Technická spolupráce RNDr. Aleš Němeček ml.
Grafická úprava a sazba Jan Dobeš
Použité fotografie z archívu DK JAROSLAV
Zhotovila tiskárna Grafies, Hlinsko
na podzim roku 2001
Náklad 600 výtisků

© Aleš Němeček, 2001

Publikace vychází za finanční podpory
Ministerstva kultury České republiky

